

גישות למחקר המודיעיני בעידן של "פוסט אמת"

תא"ל (מיל') איתי ברון - לשעבר רח"ט מחקר

מבוא

מודיעין, לפי הגדרה מקובלת, הוא ידע על האויב והסביבה הנדרש לצורך קבלת ההחלטות. המחקר המודיעיני אמור לפתח את הידע הזה במטרה לסייע למקבלי ההחלטות להבין את ההווה ולחשוב על העתיד. כיצד מפותח הידע הזה? מהי המתודולוגיה המסדירה את פיתוחו? כיצד צריכה התיאוריה להשפיע על הפרקטיקה של המחקר המודיעיני? מהו מקומה של ה"אמת" במאמץ לפיתוח הידע המודיעיני? ומהו מקומם של מאגרי הנתונים העצומים (ביג דאטה) ההולכים ומצטברים ברשותם של ארגוני המודיעין בפיתוח הידע הזה?

בפתח הדברים ראוי לשאול האם מודיעין יש בכלל תיאוריה או מתודולוגיה? בשנת 2002 כתב מייקל וורנר מאמר שבו תיאר את הבסיס התיאורטי הבעייתי של המודיעין. אומנם כותרת המאמר התייחסה להעדרה של הגדרה מוסכמת למודיעין, אבל המאמר עסק בעיקר בהעדרה של תיאוריה. "במקצוע שימיו כימי ההיסטוריה הכתובה", כתב וורנר, "ניתן היה לצפות להבנה מתקדמת של מהות המקצוע הזה, איך הוא עובד ומה הוא אמור לעשות. אבל, כאשר מדובר במודיעין, אנחנו מגששים באפלה... איש עדיין לא הצליח לנסח תיאוריה של מודיעין". מאמרו של וורנר עדיין רלוונטי וגם ספרים עדכניים על אודות המודיעין ממשיכים לעסוק בקריאה לבסס תיאוריה כזאת, שאיננה קיימת.¹

מצב עניינים זה משפיע גם על המתודולוגיה של המחקר המודיעיני. עניינו של מאמר זה הוא בניסיון לתרום לשיח על אודות המחקר המודיעיני באמצעות אפיון שלוש גישות טיפוסיות המקובלות בפרקטיקה המחקרית, שאותן ניתן לכנות: הגישה המחנכת, הגישה המערכתית והגישה המדעית. המאמר מנסה לאפיין את הגישות, לזהות את הבסיס העיוני שלהן ולחדד את ההבדלים ביניהן. המסקנה העיקרית שאליה מגיע

**ראיתי במהלך שירותי
לא מעט אנשי מחקר
שמנסים ואפילו
מצליחים להבין את
מקבלי ההחלטות
בצד השני ולחזות
בהצלחה את דרכי
פעולתם משום שהם
"מכירים אותם"**

המאמר היא שהגישות נבדלות ביניהן בעיקר באופן שבו הן תופסות את המציאות – את עצם קיומה, את מאפייניה ואת הדרך הנכונה לברר ולהבין אותה. בהקשר זה מייצגות הגישות שלוש תפיסות עולם שונות מהותית באשר למהות המודיעין. הן גם נבדלות זו מזו בכל הקשור לתפיסתן את התועלת הגלומה בביג דאטה.

המחקר המודיעיני נמצא בחזית ההתמודדות עם המציאות המשתנה. אין, וכנראה גם לא יכולה

Warner, Michael, Wanted: A definition of intelligence, *Studies in Intelligence*, Vol. 46, No. 3 (2002): pp-15-22. 1

להיות, דרך אחת טובה (גישה או שיטה) להתמודד עם אי־הוודאות העמוקה המאפיינת את העיסוק באויב ובסביבה. זה לא אומר ש"הכול אפשרי", אבל מצב הדברים הוא די קרוב לכך. לכן, לשלוש הגישות המתוארות כאן יש בהחלט מקום בארגונים המחקריים. יתרה מזאת: השילוב ביניהן יכול לסייע להבנה טובה יותר ושלמה יותר של המציאות. ועדיין – יש בראיית עדיפות ברורה, במיוחד בתקופה זאת של "פוסט אמת" וביג דאטה, להצבת הגישה המתוארת כאן כ"גישה המדעית" במרכז המאמץ המחקרי המכוון לבירור המציאות המורכבת.

הגישה המחנכת

בסרט "המרוץ אחר אוקטובר האדום" (1990) מצליח ג'ק ראיין, האנליסט של ה־CIA, לגלות כי רב־החובל הסובייטי, מרקו רמיוס, מתכוון לערוק עם הצוללת הגרעינית שלו וצוותה לארצות הברית. בקטע בלתי נשכח מהסרט, האפשרות הזאת עולה במוחו של ראיין (בכיכובו של אלק בולדווין הצעיר), במהלך דיון רב־משתתפים אצל יועץ הנשיא לביטחון לאומי. הגילוי הזה לא נעשה בתהליך מסודר, אלא כהברקה פתאומית, כששורה של פרטים מסתדרים אצל ראיין לכדי מסכת אחת המצביעה בעיניו על הפתרון הנכון לשאלה המודיעינית. כאשר אחד הגנרלים סביב השולחן שואל אותו איך הוא יכול לדעת מה קורה בראשו של רב־החובל הסובייטי, עונה ראיין בתקיפות רבה: "אני מכיר את רמיוס".

הסצנה הזאת היא בדיונית לגמרי, כמובן, אך היא גם דוגמה מובהקת לגישה מחקרית המבוססת על מאמץ "לחדור למוחו של האויב" באמצעות היכרות עמוקה איתו. ראיתי במהלך השירות שלי לא מעט אנשי מחקר שנוקטים בגישה הזאת, ואפילו מצליחים לכאורה, ממש כמו ג'ק ראיין, להבין את מקבלי ההחלטות בצד השני ולחזות בהצלחה את דרכי פעולתם. לא פעם, היה התהליך במציאות דומה מאוד לייצוג הקולנועי שלו.

הושפט הרכבי, ראש אמ"ן לשעבר, מייצג את הגישה הזאת באופן המובהק ביותר כאשר הוא מתאר את "המודיעין ההומני", ובלשונו "המודיעין

**בעידן הנוכחי קיימת
גרסה מעודכנת של
הגישה המחנכת,
המנסה לאתר בדאטה
חוקיות שמסדירה את
פעולתו של האויב. גישה
זו רואה בהתפתחויות
הטכנולוגיות אפשרויות
חדשות לביסוסה של
היכרות עמוקה עם
האויב, שיכולה עתה
להסתמך על מאגרי
נתונים עצומים על
אודותיו ועל ניתוח
סטטיסטי שלהם**

שחדר והגיע לאדם, למחשבותיו, לגישתו, להלכי רוחו ולתגובותיו, והמודיעין היכול להעריך את האדם, את היריב, את האויב, היכול להעריך אותו לא רק הערכה מספרית אלא הערכה איכותית. המודיעין ההומני הוא המודיעין של התחושה, התחושה המושגת לאחר שנים רבות של עבודה ולימוד את היריב. במודיעין הזה, המודיעין ההומני, הרי שאנו מתעלים מראיית אדם אנושי רגיל ומראיית היריב בצלמו, אלא חודרים מחשבותיו ורואים אותו כמו שהוא". הרכבי מתאר

**הגישה המערכתית
אורסת שבעולם
המערכתית והאסטרטגי
(בניגוד לעולם הטקטי),
תהליך פיתוח הידע
המודיעיני הוא תהליך
של יצירה או הבניה
של מציאות חדשה
ולא שיקוף או גילוי של
מציאות קיימת. מצדדי
הגישה אינם רואים
ב"אמת" קריטריון עיקרי
ומחליפים אותו ברעיון
אחר, של רלוונטיות
להקשר הייחודי**

אפוא יכולת "לחדור לתוך מחשבותיו של מקבל ההחלטות ולהכיר אותו אפילו יותר מכפי שהוא מכיר את עצמו". יכולת זאת מבוססת, לפי הרכבי, על היכרות עמוקה, ארוכת שנים, עם האויב. היא מובילה לאותו "מודיעין של תחושה" שבאה לביטוי קולנועי קולע כל כך בתהליך שעבר ג'ק ראיין בדיון אצל היועץ לביטחון לאומי.²

זוהי גישה פוזיטיביסטית מובהקת ושורשיה הם במדעי הרוח ומדעי החברה. לשיטתה, קיימת מציאות אחת, שהיא מצב ממש, בעל חוקיות שניתנת לגילוי. לפי גישה זאת, חוקרי המודיעין מסוגלים לגלות את החוקיות הזאת, ובאמצעותה להבין את המציאות ואף לנבא את דרכי פעולתם העתידית של מקבלי ההחלטות. לפי גישה זאת, השיטה העיקרית להבנת המציאות היא ההיכרות העמוקה של חוקרי המודיעין עם האויב והסביבה,

המבוססת על לימוד קפדני של העבר וההווה, היכרות אינטימית עם התרבות של האויב ושפתו וקריאה קפדנית של טקסטים רלוונטיים. באמצעות היכרות זאת, מאמינים אנשי המחקר המודיעיני המצדדים בגישה זו שניתן "לחדור למוחו של האויב" ולפענח את צפונותיו.

הגישה הזאת מתוארת, לעיתים, כגישה האינדוקטיבית לפיתוח הידע המודיעיני. היא מכונה כאן "הגישה המחנכת" מכיוון שבנסיבות אלו, כאשר המציאות היא אחת ואובייקטיבית, הגיוני מאוד שיחסם של אנשי מחקר מודיעיני המצדדים בגישה זו אל מקבלי ההחלטות יהיה יחס של "מחנכים", שתפקידם להנחיל למקבלי ההחלטות את המציאות, שלא תמיד הם רוצים להכיר בה. יחזקאל דרור מתאר את הדינמיקה הזאת: "אם קברניטים נוטים לאי הבנה של המציאות... צריך להעמיד לרשותם כלי עזר שיסייעו להם להכיר את המציאות ולהבינה. זהו אחד התפקידים של קציני הערכה ומודיעין, במיוחד הבכירים שבהם... אלה צריכים לשמש מחנכים של הקברניטים להבנה טובה יותר של המציאות ושל הדינמיקה שלה, כולל התפתחותה בעתיד".³ הגישה המחנכת מזהה את מקורותיה של ההיכרות העמוקה עם הבנות על אודות מושאי המחקר הנובעות מהיכרות עם תרבותם, עם שפתם ועם ההיסטוריה שלהם.⁴ דווקא בהקשר של הביג דאטה קיימת גרסה מעודכנת של הגישה, שונה מאוד במאפייניה אך דומה במהותה, המנסה לאתר בדאטה חוקיות שמשדרה את פעולתו של האויב. היא מגיעה מאותה השקפה עקרונית שלפיה יש אכן חוקיות כזאת ורואה בהתפתחויות הטכנולוגיות אפשרויות חדשות לביסוסה של

2 יהושפט הרכבי, **מודיעין במוסד ממלכתי**, מערכות והמרכז למורשת המודיעין, 2015.

3 יחזקאל דרור, **המודיעין במחנה הקברניט**, בתוך: **המודיעין והקברניט**, 2004, עמ' 19-25.

4 מיכאל מילשטיין, **לא תשתנה... השתנה, תשתנה**, בתוך: **מודיעין הלכה ומעשה**, גיליון 2, 2017, עמ' 59-67.

היכרות עמוקה עם האויב, שיכולה עתה להסתמך על מאגרי נתונים עצומים על אודותיו ועל ניתוח סטטיסטי שלהם. לשיטתה, ככל שבסיס הנתונים יהיה גדול יותר, כך היכולת לזהות את אותם חוקים תהיה טובה יותר. לפיכך היא משקיעה מאמצים רבים בפיתוח היכולת לנתח, על בסיס הכמות העצומה של הנתונים שבמאגרים, תבניות, דפוסי פעילות וקשרים היכולים לסייע בזיהוי אותה חוקיות. היא גם מאמינה שניתן יהיה לזהות סטייה מהחוקיות באמצעות זיהוי אנומליות.

למרות ההצלחות שיש לה לפעמים, ראוי לפקפק מאוד ביכולתה של הגישה המכוננת לשמש כגישה מובילה ושיטתית למחקר המודיעיני. יש לה ליקויים רבים - מתודולוגיים ופרקטיים. בראש ובראשונה, הנחת היסוד שלפיה דפוסי הפעילות העתידיים נקבעים לפי אלו שננטשו בעבר, היא בעייתית ומחמיצה את הדינמיות של החיים האנושיים. אנשים מקבלים החלטות לנוכח המציאות המשתנה ומצליחים לא פעם להפתיע גם את הקרובים להם ביותר כאשר הם משנים את תפיסותיהם וחורגים לחלוטין מדפוסי הפעולה הקודמים שלהם. אך זאת אינה הבעיה היחידה בגישה הזאת. בעולם המורכב של היום, ספק רב אם העמדתם של "מקבלי החלטות" במרכז החשיבה המחקרית אכן מצליחה להתמודד עם מכלול הגורמים המשפיעים על אופן התפתחותה של המציאות. בעיה נוספת של גישה זאת, המומחשת היטב בסרט, היא שהיא אינה ניתנת לבקרה ולביקורת. כלומר, לא ניתן לבחון את האופן שבו הגיע החוקר למסקנותיו. המחקר המודיעיני הוא גם אומנות וגם מיומנות המבוססת על עבודה שיטתית, אך גישה זו לוקחת אותו רחוק מדי לכיוון האומנות, המבוססת על גאוניותם של חוקרים מסוימים.

בסיכומו של דבר, בראייתי, גישה זו מצליחה (ושוב, היא אכן מצליחה לא פעם) עד שמקבל ההחלטות בצד האחר משנה את תפיסתו או שהמציאות נעשית מורכבת יותר והופכת את תפיסתו לרלוונטית פחות. או אז היא מועדת לטעות יותר מגישות אחרות. האנשים הקרובים ביותר לנו מפתיעים אותנו, למרות ההיכרות העמוקה שלנו איתם ועם דפוסי פעולתם. מכאן עולה הצורך במתודולוגיה שיטתית יותר שתאפשר את בירור המציאות ואת הבנתה.

הגישה המערכתית

במחצית השנייה של שנות ה-90, החלה לחדור לשיח המודיעיני בישראל מערכת מושגים חדשה, שלא הייתה מוכרת עד אז. במסגרת זאת נעשה שימוש תדיר במושגים כגון "מודיעין מערכתית", "פיתוח ידע", "מסגרת תפיסתית", "שיח", "המשגה", "מערכה מודיעינית", "מערכת יריבה", "הקשר", "רעיון מערכתית", "רציונל", "עליונות מודיעינית", "רלוונטיות" ו"מתחים". ברקע של מערכת מושגים זו עומדת גישה חדשה, המערערת על חלק מהבנות היסוד ששימשו בסיס למחקר המודיעיני, בעיקר בכל הקשור למהות המודיעין ברמות הגבוהות יותר.

את הגישה הזאת ניתן לכנות "הגישה המערכתית". אהרון זאבי פרקש ודב תמרי מתארים אותה כך: המודיעין למערכה, לשיטתם, "אינו צירוף של עובדות, אלא הסתכלות והבנה סובייקטיבית של תופעה המתהווה, אותה יוצרים ביחד המודיעין והמפקד (או המפקדים) של המערכה הצפויה". בראייתם, "התכלית של המודיעין למערכה היא לספק למפקד המערכה ולממונים עליו את התנאים להשתקפותם של היריב ושלנו במערכת אחת, המאפשרת לנו ראייה עצמית לאור תופעה

חדשה, בהקשר חדש, של משבר מתהווה".⁵

שורשי הגישה המערכתית הם בקונסטרוקטיביזם ובתורת המערכות המורכבות. בגרסה הקיצונית יותר שלה, היא גורסת שבעולם המערכתי והאסטרטגי (בניגוד לעולם הטקטי), תהליך פיתוח הידע המודיעיני הוא תהליך של יצירה או הבניה של מציאות חדשה ולא שיקוף או גילוי של מציאות קיימת. אנשי המחקר המודיעיני המצדדים בגישה זאת מאמינים שאין מציאות אובייקטיבית המתקיימת בנפרד מהתודעה של האנשים המתדיינים על אודותיה. המציאות, לשיטתם, היא מדומה ובעיקר סובייקטיבית. הם אינם רואים במעשה המחקרי רק ניסיון להבין ישויות הנמצאות מעבר לגבול ואינם מודדים את הצלחתם במושגים של שלמות התמונה המודיעינית. עוד פחות מכך הם רואים ב"אמת" קריטריון עיקרי. הם מחליפים אותו ברעיון אחר, של רלוונטיות להקשר הייחודי.

ביסודה של הגישה מונחת הבנה נכונה של הזיקות העמוקות שבין ה"כחול" וה"אדום" וראייתם כמערכת אחת מורכבת. ההיגיון העומד בבסיס גישה זאת הוא אפוא ליצור את התנאים ללמידה ולהבנה של ההקשר הייחודי שבו מתקבלות ההחלטות, בעיקר באמצעות עיצוב המשגה הן לגבי כוחותינו והן לגבי האויב. בתהליך המחקרי, על פי גישה זאת, ניתן דגש לצורך בהבנה משותפת, בניגוד לגישות אחרות המדגישות תחרות. אנשי המחקר המודיעיני המצדדים בגישה זאת, רואים את עצמם כחלק בלתי נפרד ממעגל מקבלי ההחלטות ואת הידע המודיעיני הם רואים כמרכיב מרכזי בפיתוח הידע האופרטיבי והאסטרטגי. היא משתלבת היטב בגישות המדגישות את תפקידו של המודיעין להיות גורם השפעה מרכזי על המציאות.

גם לגישה זו היו כמה הצלחות ואין ספק שהייתה לה תרומה משמעותית מאוד לתפיסה המודיעינית הנוכחית. בגרסה הפחות קיצונית שלה היא הובילה לשינוי יסודי ונכון בכל הקשור להבנת תפקידם של אנשי המחקר המודיעיני כשותפים לעיצוב המדיניות, לתכנון המבצעים ולבניין הכוח. היא תרמה גם לניתוח האויב והסביבה כמערכת מורכבת ודינמית ולחשיבות המיחוסת כיום לניתוח סוגיית ההקשר הקונקרטי של ההתרחשויות.

עם זאת, גם גישה זאת אינה יכולה, בראייתי, לשמש כמתודולוגיה מובילה ושיטתית למחקר המודיעיני. עניין זה קשור בשלושה כשלים המרחיקים את אנשי המחקר מהאמת ומהמאמץ לחשוף אותה. הבעיה מתחילה כאשר העיסוק בהמשגה ובאותה "הבנה סובייקטיבית" בא על חשבון הניסיון לברר את המציאות המורכבת; היא ממשיכה כאשר העיסוק הרב של אנשי המחקר במאמץ להשפיע על המציאות מוביל להקצאת קשב נמוך יותר לדיון על המציאות עצמה; והיא מתעצמת כאשר תהליכים אלו מובילים לשינוי בזהותם המקצועית של אנשי המחקר המפסיקים לראות את עצמם כמובילי המאמץ לבירור המציאות.

הגישה המדעית

בלובי של בניין ה-CIA המקורי בלנגלי, וירג'יניה, הציב ראש הסוכנות בשנים 1953-1961, אלן דאלס (Allen Dulles), את האמרה "וְיִדְעֶתֶם אֶת הָאֱמֶת וְהָאֱמֶת תּוֹצִיאֲכֶם לְחֵרוֹת" ("And Ye Shall

5 אהרון זאבי פרקש ודב תמרי (2011). ואיך בדע? - מודיעין/מבצעים/מדינות, תל אביב: ספרי עליית הגג, הוצאת ידיעות אחרונות.

Know the Truth and the Truth Shall Make You Free". מקור האמרה הוא בבשורה על פי יוחנן (8:32) והיא נבחרה גם על ידי אוניברסיטת ג'והן הופקינס ושורה של מוסדות אקדמיים אחרים, כמוטו המשקף את החשיבות המיוחדת לרעיון של "גילוי האמת" בחברה דמוקרטית.

המאמץ לגילוי האמת הוא אכן משותף למחקר המודיעיני ולמדע. יצחק בן ישראל הוא המייצג המובהק של "הגישה המדעית" המבקשת לאמץ במודיעין את הגישה המחקרית המקובלת במדע. לשיטתו: "בתרבות האנושית קיים מוסד נוסף לבירור המציאות, המקובל כבר

כמה מאות שנים, הריהו המדע... במדע (הכוונה למדעי הטבע) הצטבר במשך כמה מאות שנים ניסיון רב בהפקת תחזיות מדעיות מתוך ממצאים אמפיריים, כלומר מתוך תצפיות הנערכות על הטבע... לכן נראה, כי יש טעם בלימוד הפילוסופיה של המדע במטרה להסיק ממנה מסקנות לגבי הפילוסופיה של המודיעין".⁶

הגישה המדעית למחקר המודיעיני מבוססת על ריאליזם ביקורתי (critical realism) ושורשיה הם במדעים המדויקים. לשיטתה, יש אכן מציאות, בלתי תלויה במחשבות שלנו על אודותיה, שהמחקר המודיעיני יכול לברר ואף להבין. אבל מצדדי הגישה הזאת מודעים מאוד להטיות האפשריות הן בהפקת החומר הגולמי והן בתהליכי העיבוד שלו. לכן, הם מאמינים שהידע העומד לרשותם הוא בבחינת היפותזות העומדות תמיד לבחינה ולביקורת. בעיניהם, אומנם לא ניתן להגיע לאובייקטיביות מושלמת בהבנת המציאות, אבל ניתן להתקרב אליה. בראיית המצדדים בגישה זאת, הכלים העיקריים לכך דומים לאלו שעומדים בבסיס תפיסת "החקירה המדעית", שבמרכזה עומדים היסודות של העלאת היפותזות, הטלת ספק מתמיד ובחינתן תוך קיומו של ויכוח מתמשך.

ויכוח רציני אינו יכול להתקיים במקום שבו יש דעה אחת, הסבר אחד או אפשרות אחת. לכן, במרכזה של הגישה המדעית למחקר המודיעיני עומד רעיון "האפשרויות המתחרות". הפרקטיקה היישומית של רעיון זה מעצבת תהליך מחקרי שמאפשר להניח בסיס לוויכוח באמצעות העלאת מגוון רחב של הסברים (לגבי ההווה) ואפשרויות (לגבי העתיד). חשיבותו העיקרית של הרעיון היא בכך שהוא מסייע בהוצאת תהליך ההערכה לאור, תוך אימוץ סטנדרט ברור, באופן שמאפשר שיפוט רחב וביקורת של הנחות היסוד והתהליך המחקרי. עם זאת, אין בהצגת האפשרויות הנוספות כדי לבטל את תפקידו של המחקר המודיעיני כמי שאמור להצביע על ההסבר או האפשרות הסבירים יותר, בראייתו, כאשר ניתן לעשות כך.

6 יצחק בן ישראל (1989). דיאלוגים על מדע ומודיעין. תל אביב: מערכות.
יצחק בן ישראל (1999). הפילוסופיה של המודיעין. תל אביב: ההוצאה לאור של משרד הביטחון.
יצחק בן ישראל (2004). המודיעין כמוסד לבירור המציאות, בתוך: המודיעין והקברניט, עמ' 68.

התהליך המחקרי, על פי רעיון "האפשרויות המתחרות", מתחיל אפוא בהעלאת ההסברים והאפשרויות וממשיך בדיון בהם לנוכח המידע העומד לרשות אנשי המחקר. הוא מיושם באופן שונה על הקבוצות השונות של השאלות המחקריות. ככל שנעים על הרצף שבין "סודות" לבין "תעלומות", הולכת ופוחתת חשיבותו של המידע וגוברת חשיבותם של כלים ושיטות היכולים לסייע בהבנת ההווה ובחשיבה על העתיד. במסגרת זאת נכון ליישם כלים כגון "משחקי מלחמה", "צוותים אדומים", "הסרטה לאחור", "ניתוח תרחישים" ואפילו "חוכמת ההמונים". יישומם של אלה מגדיל את הסיכוי להתמודד עם כשל הדמיון ועם הדבקות בקונספציה, שהם גורמי הכשל העיקריים במאמץ לבירור המציאות.

הגישה המדעית רואה בביג דאטה אמצעי חדש ומסעיר שיכול לסייע, בחלק מהמקרים, בהכרעה בין האפשרויות המתחרות, או בדירוגן לפי סבירויות. העניין אינו בהכרח בהעלאת האפשרויות עצמן, שכן בבסיס הרעיון של אפשרויות מתחרות ישנו "אור ירוק" יצירתי למתוח את החשיבה המחקרית לחיפוש אחר הסברים ואפשרויות, גם במנותק מהמידע ואפילו בהיעדרו המוחלט. לאחר העלאתן של האפשרויות, הגישה המדעית עוסקת בשאלות ומחפשת במידע את אותם תבניות, דפוסי פעילות וקשרים שיש להם "ערך אבחוני" גבוה. מושג זה מתייחס ליכולתו של המידע לסייע בהכרעה בין האפשרויות המתחרות או לדרג אותן על פי סבירויות. בראיית הגישה המדעית, המפתח לניצולם של מאגרי הנתונים העצומים הוא אפוא בשאלת השאלות הנכונות ובקיטומו של דיון ביקורתי בממצאי החיפוש.

סיכום

תפקידם של אנשי מחקר, אינו מסתכם, כמובן, בבירור המציאות, בהבנתה ובהצגתה למקבלי ההחלטות. בשל מקומם הייחודי, בשל הידע שנמצא ברשותם ובשל יכולתם לפתח ידע רלוונטי חדש על האויב והסביבה, הם גם מעורבים, באופן עמוק, עד כדי שותפות מלאה, בתהליכים של עיצוב המדיניות, של תכנון המבצעים ושל בניין הכוח ברמות השונות. אבל, יתרונם העיקרי, בראיית, הוא ביכולתם לייצג את האויב והסביבה סביב שולחנם של מקבלי ההחלטות ובהובלתם את המאמץ השאפתני לבירור המציאות הדינמית והמורכבת.

עדיפותה של הגישה המדעית, בעיניי, נובעת מהשיטתיות שלה, אך בעיקר מיחסה הבסיסי לעניין המציאות והאפשרות לברר אותה ולהבין אותה. עניין זה מקבל משנה תוקף בתקופה הנוכחית, שבה נאלצים אנשי המחקר להתמודד לא רק עם אי־הוודאות הטמונה במציאות הדינמית, אלא גם עם ניסיונות מכוונים, מבית ומחוץ, לערער את היכולת לברר את אותה אמת ולהבין אותה. יתרה מזאת: הם נאלצים גם להתמודד עם מאמץ מתמשך המערער על עצם הצורך להבין את אותה אמת. עידן הפוסט אמת מציב אפוא את המחקר המודיעיני גם בחזית המאמץ לברר את האמת וכסוכן עיקרי שלה מול הציבור ומקבלי ההחלטות.

בראיית הגישה המדעית, המציאות שבה עוסק המחקר המודיעיני איננה תעתוע של הדמיון. היא ישות ממשית, הניתנת להבנה ולתיאור. זאת, גם אם ראיית החוקרים אותה מושפעת מאוד מהווייתם, מהרקע שלהם, מאמונותיהם הבסיסיות, מהמידע העומד לרשותם ומשורה ארוכה של

עיוותי תפיסה, שספק אם ניתן לתקנם. ואכן, בעולם כאוטי, תזזיתי, מלא פרשנויות סותרות, אנשי המחקר המודיעיני ממשיכים לעסוק בחיפוש אחר האמת. אמת זאת - "האמת המודיעינית" - אינה אמת מוחלטת, שכן לעולם לא ניתן יהיה לדעת הכול. תמיד ישאר הפער בין המציאות כפי שחוקרי המודיעין מבינים אותה לבין המציאות בפועל. תמיד יהיה גם ספק באשר לשאלה אם הם באמת מבינים את המציאות. אבל האמת המודיעינית גם אינה פיקציה כמו מושג האמת בתחומי ידע אחרים. שאיפתו הברורה של המחקר המודיעיני צריכה להיות להגיע קרוב ככל שניתן לתיאור מדויק של המציאות בכל הקשור לאויב ולסביבה. הצבתה של הגישה המדעית במרכז המאמץ המחקרי יכולה לסייע לאנשי המחקר המודיעיני שלא למעוד במאמץ זה. היא מעצבת את זהותם של אנשי המחקר סביב המאמץ לגילוי האמת ולבירור המציאות ומציידת אותם במתודולוגיה שיכולה להתמודד עם הקשיים הטבעיים במאמץ שאפתני זה. היא גם סבלנית יותר לשילובן של הגישות האחרות כמחוללות מרכזיות של אפשרויות מתחרות.

ההתפתחויות הטכנולוגיות הובילו לכך שארגוני המודיעין, כמו גם גורמים אחרים, מחזיקים במידע שהצטבר במאגרי עתק. כאשר מדובר בשאלות מודיעיניות מהסוג של "מי", "מהיכן", "מתי" ואפילו "איך", יש למאגרי הנתונים האלו יתרונות עצומים למודיעין, שכבר הוכחו. אבל בשאלות הרחבות יותר של בירור המציאות, שבהן עוסק מאמר זה, הגישות נבדלות ביניהן גם ביחסן לתועלת הגלומה במאגרי הנתונים. גם בעניין זה, נכון, בראיית, להעדיף את הגישה המדעית המאפשרת חקירה של המידע לנוכח אפשרויות מתחרות, באופן שיאפשר, ככל שניתן, להפריך אפשרויות שגויות ולבסס אפשרויות נכונות.